

Historische Kring

Duiven-Groessen-Loo

Boerderijen

Jaargang 20 nr. 2/3 september 2003

Driepas

COLOFON

DRIEPAS

verenigingsblad van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo
verschijnt drie à vier maal per jaar. Losse nummers: € 2,50.

Redactie

W.F.W.M. van Heugten
Th.M.J. Jonker
M.M. Rebholz

e-mailadressen:

Th.M.J.jonker@hetnet.nl
Wim.vanheugten@wur.nl

Bestuur Historische Kring

H.J.Th. Derksen, penningmeester (Duiven)
Th. Leicher (Duiven)
J.H.M. Verhey, voorzitter (Duiven)
Th. J. van Vilsteren (Duiven)
J.E.M. te Witt, vice-voorzitter (Groessen)

Secretariaat: postbus 212, 6920 AE DUIVEN

Rabobank Duiven, rek.nr. 31.54.07.484

Postbank, rek.nr. 49.23.697

t.n.v. penningmeester Historische Kring, Duiven.

Het lidmaatschap van de Historische Kring kost € 12,- per jaar;

het partner- of gezinslidmaatschap € 4,80 per jaar.

Een abonnement op alleen DRIEPAS kost € 6,- per jaar.

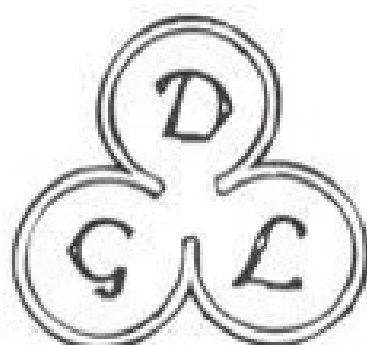
Leden en abonnees buiten de gemeenten Duiven en Zevenaar betalen

€ 3,40 extra als bijdrage in de verzend- en portokosten.

Opzeggen van lidmaatschap of abonnement uitsluitend schriftelijk vóór
1 december van het lopende jaar.

Uit de uitgave mag niets worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming
vooraf en zonder bronvermelding.

ISSN: 0921-5549

DRIEPAS is een begrip uit de bouwkunst: drie elkaar
snijdende cirkels die samen een driehoek vormen, veel-
vuldig toegepast in gotische kerkvensters.

In godsdienstige zin symboliseert het de Drie-eenheid,
hier in profane zin gebruikt als symbool voor de samen-
werking van de kerkdorpen Duiven, Groessen en Y Loo.

INHOUD

Historische boerderijen in de gemeente Duiven	26
Een blik op de Droo omstreeks 1910	29
Over hallenhuizen en wolfsdaken	31
De Steenheuvel aan de Dorpsstraat te Groessen	33
Een Liemers hallenhuis	
Leven op een Groessense boerderij rond 1950	
Bewoningsgeschiedenis	
De Loohorst in het Duivens Broek	38
Een boerderijcomplex op een terp	
Bewoningsgeschiedenis	
De Boekhorst aan de Loostraat 20 te Loo	43
Een krukhuis aan de Loostraat	
Bewoningsgeschiedenis	
Husselarijstraat 7 te Loo	49
Een karakteristieke driekapsboerderij	
... met een bijzonder interieur	
Bewoningsgeschiedenis	
Epiloog	53
Boerderijen op de Gemeentelijke Monumentenlijst	
Verklarende woordenlijst	
Verenigingsnieuws	56

Het kan haast niemand zijn ontgaan: dit jaar is het Jaar van de Boerderij. In De Gelderlander hebt u op maandag 8 september kunnen lezen dat het helemaal niet zo goed gaat met de boerderijen. De directeur van de Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek heeft bevestigd dat er in de laatste zestig jaar zo'n honderdduizend historische boerderijen zijn gesloopt. "Van de 92.000 die er nog over zijn, zijn er tienduizend een beschermd monument. De rest is vogelvrij. Gemeenten kunnen zo een sloopvergunning afgeven." Belangstelling voor oude boerderijen is er wel, mits ze staan in het Openlucht Museum, het Zuiderzeemuseum of de binnenlanden van Drenthe. Als ze "bij ons om de hoek" staan, wordt het een ander verhaal. Onze bijdrage aan het Jaar van de Boerderij over vier boerderijen binnen de gemeente Duiven spreekt voor zichzelf. De voorbereiding van dit extra dikke nummer heeft meer tijd gekost dan normaal. Vandaar de late verschijning.

Redactie

Historische boerderijen in de gemeente Duiven

2003: het jaar van de Boerderij

Een goed landelijk huis is als een fijnzinnig gedicht. Beide ademen een sfeer van harmonie ⁽¹⁾.

Tot niet zo lang geleden waren Duiven, Groessen en Loo dorpjes met een sterke agrarische inslag. Verscholen achter dijken, gelegen midden in het uitgestrekte Broek of aan modderwegen in een landschap met ruisende populieren lagen de boerderijen, groot en klein, meestal getekend door het boerenbedrijf van generaties. Na de Tweede Wereldoorlog kwam daar langzaam verandering in. De bedrijfsvoering veranderde en de landbouwmechanisatie deed zijn intrede. Maar ook de zeer ingrijpende veranderingen op maatschappelijk en economisch vlak hebben ertoe bijgedragen dat de boerenhuizen, die eeuwenlang gediend hadden als woonsteden en als bedrijfsgebouwen, hun functie verloren en omgevormd werden tot woonhuizen. Weer later moesten deze plaats maken voor moderne woningen zonder enige herinnering aan het boerenbedrijf. Daarmee veranderde ook het aanzien van de dorpen en agrarische gebied ingrijpend. Dat proces heeft zich in minder dan een mensenleven voltrokken. Nog in 1982 kon Everhard Jans een sprankelend verslag doen over een tocht langs de landelijke bouwkunst in de Liemers. Hij schreef:

... Maar ook de sobere landelijke bouwkunst in deze omgeving mag gezien worden! Talrijk zijn tussen Westervoort en Duiven de witgeschilderde, vriendelijke hallehuisjes uit de late negentiende eeuw, met rieten dak en (als in de Achterhoek) het zijdelings opgewipte woonzonedak. Hier bloeien in het voorjaar de vruchtbomen, net als in de Betuwe. Op het boeren erf komt de vierroedige steltenberg voor, in dit geval met een stenen 'voetstuk', die als stalling gebruikt wordt... ⁽²⁾.

(1) Jan Jans in *Landelijke Bouwkunst in Oost-Nederland* (Enschede, 1979), p. 3.

(2) Everhard Jans: 'De ontwikkeling van het hallenhuis in Achterhoek en Liemers', in: H. Kroesenbrink (red): *Oude Boerderijen in Achterhoek en Liemers* (Enschede, 1983), p. 40.

Boerderij Borgers, Rijksweg 11 te Duiven (tekening Marjolijn Rigtering)
Op deze plaats is nu een tuincentrum

Twintig jaar later is er geen aanleiding meer voor deze euforie. Men kan zich met reden afvragen of Everhard Jans in 1982 de werkelijkheid niet te rooskleuriger voorstelde. Van de panden in de gemeente Duiven waarvan in het archief van de SHBO (Stichting Historische Boerderij Onderzoek) te Arnhem documentatie (beschrijvingen en/of foto's) bewaard wordt is naar schatting meer dan 80% verdwenen! Behalve bovengenoemde bedrijfsmatige en maatschappelijke oorzaken zijn voor Duiven meer specifieke omstandigheden aan te wijzen: de sterke uitbreiding van Duiven in het kader van de groeikerntaak in de jaren '80 en '90 en de komst van de Betuwelijn vanaf 1998. Toch ontkomt men niet aan de indruk dat er meer van het landelijke culturele erfgoed bewaard zou zijn gebleven als er bij de bevolking meer belangstelling voor het streekeigene en het typische landschap zou zijn geweest. Dit heeft er mede toe bijgedragen dat er voor historische boerderijen, oude kadastrale structuren en landschappen geen plaats werd ingeruimd in de ruimtelijke ordening van de gemeente, juist in een tijd dat het nog mogelijk was. In dit nummer van DRIEPAS staan vier historische boerderijen uit Duiven, Groessen

en Loo centraal waarvan er inmiddels helaas drie zijn verdwenen. Aan de hand van deze panden willen we op verschillende aspecten van de landelijke bouwkunst op het platteland wijzen. Zo komt bij de Loohorst, die niet ver ten noorden van de afrit van de A12 lag en voor het industrieterrein moest wijken, de eeuwenlange geïsoleerde positie temidden van het verlaten moerasgebied Het Duivens Broek aan de orde, terwijl bij de Steenheuvel aan de Dorpsstraat te Groessen de nadruk komt te liggen bij het leven en werken in en om een Liemers hallehuis zo'n 50 jaar geleden. Aan de hand van de inmiddels verdwenen boerderij aan de Loostraat 20 te Loo staan we stil bij een Liemers krukhuis met een hoge inrijdeur en lemen dorsvloer op een interessant erf. Deze boerderij viel nauwelijks op; bijna ongemerkt is ze verdwenen om plaats te maken voor een modern woonhuis. Niet ver daarvandaan stond de fraaie driekapsboerderij van Van Keulen. Velen kunnen zich het typische silhouet van deze boerderij aan de Husselarijstraat 7 te Loo nog goed voor de geest halen. Ze raakte in de zomer van 1997, toen ze al enige tijd onbewoond stond, in brand en bleek reddeloos verloren. Ook deze boerderij was een goed voorbeeld van de eigen Liemerse landelijke bouwkunst met een boeiende geschiedenis.

In het eerdere citaat van Everhard Jans is sprake van een 'vierroedige steltenberg' en 'hallehuisjes'. Maar ook andere bouwkundige en agrarische termen worden in dit boek gebruikt. Achterin is een verklarende woordenlijst opgenomen met een nadere toelichting bij deze termen. Voor dialecttermen werd de WALD- spelling aangehouden.

Dankwoord

Zonder de medewerking van de families die de verschillende boerderijen bewoonden of nog bewonen was deze publicatie niet mogelijk. Wij danken dan ook van harte de families Vuulink, Kampschreur, en mw. H.A.M. Janssen voor hun inlichtingen. Verder danken wij voor hun medewerking A.W.A. Bruins, Mw. D.L.B. Boogaarts-Sniedt, Th.J.M. Jonker en mw. M.M. Rebholz.

W.F.W.M. van Heugten en M.P.J. Biermans-van Dongen

Een blik op de Droo omstreeks 1910

Hoe het verdwenen Duivense buurtschap de Droo er omstreeks 1910 uitzag toont bijgaande foto met details. Dit verstilde beeld van zo'n eeuw geleden stamt nog van voor de tijd dat er elektriciteit was want de bekende houten elektriciteitspalen langs wegen en paden ontbreken. Ook auto's of tractoren zijn niet te zien, wel twee hoogkarren/stortkarren. Ze staan blijkbaar aan de Droostraat, waarlangs iets verder naar links enkele knorwilgen staan. De foto moet genomen zijn vanaf de zolderverdieping van het Instituut Geubbels, het huidige politiebureau. Blijkbaar is de foto genomen op een maandag want de was hangt bij verschillende boerderijen aan de lijn. Ook worden enkele heggen voor dit doel gebruikt. Aangezien er geen blad aan de bomen zit moet het in het winterseizoen zijn. Op de akker in de voorgrond liggen hopen stalmest klaar om gespreid en onder geploegd te worden. Een karweitje voor het late najaar of het vroege voorjaar? De stammen van de bomen in het bongerdje rechts op de foto lijken pas wit geverfd tegen vraat. Donkere wolken drijven laag over het landschap, een lucht voor Maartse buien. Dient zich een nieuwe lente aan? Op de foto zien we bijna uitsluitend boerderijen. Rechts op de voorgrond het bongerdje met een gedeelte van het café van Bertus.

Buurtschap de Droo omstreeks 1910 genomen vanuit het Instituut Geubbels, waar thans het Politiebureau gereedigd is.

(foto: onbekend - coll. Historische Kring Duiven-Groessen-Loo).

Willemsen. Het grote gebouw aan de horizon is huize Welleveld, thans aan de Van Dorth tot Medlerstraat en in 1898 gebouwd door de toenmalige burgemeester Zeno Baron van Dorth tot Medler. Iets meer naar links zien we de molen van Willemsen in de bocht van de Eltensestraat. Het doktershuis aan de Eltensestraat, dat in 1905 werd gebouwd ⁽³⁾, gaat verscholen achter andere huizen en bomen tussen de molen en huize Welleveld.

Opmerkelijk is dat de meeste boerderijen met een wolfsdak in riet of stro gedekt zijn. Een uitzondering vormt het huis rechts op de voorgrond met een wolfsdak dat geheel met pannen gedekt is. Links zien we blijkbaar een moderner huis met een zadeldak dat in zijn geheel met pannen is gedekt. De makelaar op de geveltop doet vermoeden dat aannemer Boss het gebouwd heeft. Ook verderop, in de richting van Huize Welleveld, staat een dergelijk huis.

Twee boerderijen trekken de aandacht. In het linkse woonde in de jaren 50 de familie Driessen, in het rechtse met de was over de heggen de familie van de Lugt. Beide boerderijen zijn gedekt met een wolfsdak waarvan het bovenste deel met stro of riet is gedekt, het onderste deel met pannen.

Rechts op de foto, op wat grotere afstand gelegen en moeilijk te zien, ligt De Eltingerhof. Deze boerderij lag aan de huidige Kennedystraat, niet ver van de Van Dorth tot Medlerstraat, waar het nog Eltingerhof heet; ze werd in november 1972 afgebroken. Op het laatst woonde er de familie Jansen (van de Kamp). De Eltingerhof heeft een lange geschiedenis die verbonden was met het verdwenen dorpje Alatinge dat tegelijk met Duiven en Groessen in een akte uit het jaar 838 wordt genoemd ⁽⁴⁾. Qua vorm wijkt de boerderij sterk af van de in de Liemers gebruikelijke hallenhuisen en lijkt meer op een langgevelboerderij. De schuur er achter is weer van het streektype.

Van de op de foto getoonde boerderijen bestaat er geen enkele meer! Sommige zijn al in de eerste helft van de 20ste eeuw verdwenen maar de grote kaalslag vond plaats in de jaren zeventig toen de Droo moest wijken voor de eerste uitbreidingen van Duiven in de richting van het spoor. Huize Welleveld is het enige zichtbare gebouw op de foto dat nog bestaat. De molen van Willemsen werd op 7 oktober 1944 opgeblazen ⁽⁵⁾.

Over hallenhuizen en wolfsdaken

Op de foto van de Droo zijn verschillende boerderijvormen te herkennen. Tot de kleinere boerderijen van het hallenhuistype (zie later) tellen die van de families van de Lugt en van Hummel. Het zijn huisjes van bescheiden omvang met een tamelijk kvlak wolfskap (zie later). Het huis van de familie Van Wolven daarentegen heeft een hoog wolfsdak met steile dakvlakken. Van latere datum, d.w.z. begin 20ste eeuw, zijn de huizen met een zadeldak (familie Winters).

De meeste oude boerderijen in de Liemers zijn zogenaamde hallenhuizen en gedekt met wolfsdaken. Hallenhuizen komen voornamelijk in Oost-Nederland en het aangrenzende Duitsland voor. Ze hebben een driebeukig grondplan terwijl ankerbalkgebinten de dragende elementen vormen voor een dak met aan de voor- en achterkant aflopende dakschilden, een zogenaamd wolfsdak. Een bijzonderheid voor de westelijke Achterhoek en de Liemers zou de plaatsing van de lange schoorsteen opzij van de nok zijn. De zogenaamde T-huizen of dwarshuizen met een woonhuis dwars voor het bedrijfsgedeelte in de vorm van een hallenhuis, is vanuit het westelijke rivierengebied in zwang gekomen. Ook een tussenvorm tussen T-huis en hallenhuis, het zogenaamde L-huis of krukhuis treffen we in de gemeente Duiven aan. De boerderijen lagen (en liggen) bijna steeds met de grote inrijdeur naar de straat zodat men gemakkelijk met wagens in- en uit kon rijden. In een groot aantal gevallen lag het voorhuis, het woongedeelte hoger dan de deel ⁽⁶⁾.

Op bijgaande kaart heeft Everard Jans de verschillende hallenhuistype weergegeven (zie blz. 33). In de Liemers komen zowel de grote T-huizen voor als de kleinere vorm: de kaarsteden.

- (3) M.P.J. Biermans-van Dongen: 'De dokterswoning aan de Eltensestraat te Duiven en zijn bewoners in het bijzonder dokter R.B. Visser', in: *DRIEPAS* 11 (1994), p. 45.
- (4) De geschiedenis van de Hof te Eltingen is nogal ingewikkeld. Oorspronkelijk was het een goed dat behoorde aan de abdij op de Elterberg. In de loop der tijd werd het gesplitst in twee hoven. Het noordelijke waarvan hier sprake is werd een leen van Baar terwijl de zuidelijke hof (nu ten zuiden van de spoorlijn) Eltens bleef. Zie: F. Staring: 'De Hof te Eltingen en de Kloosterhof', in: *DRIEPAS* 7 (1990), p. 27-49. Ook A.G. van Dalen en H. Stam besteden in hun artikelen in de jaren 50 en 60 aandacht aan deze hof.
- (5) Th.M.J. Jonker: 'Het einde van de Duivense molen, 7 oktober 1944', in: *DRIEPAS* 2 (1985), p. 62-64.
- (6) Een uitvoerige lijst van bouwkundige termen is ook opgenomen in H. Kroesenbrink (red): *Oude Boerderijen in Achterhoek en Liemers* (Enschede, 1983), p. 161.

Varianten van het hallenhuys in Oost-Nederland. In de Liemers komen zowel de grote T-boerderijen als kleine katesteden voor. Kaarttekening door Everhard Jans, uit: Jan Jans, *Landelijke Bouwkunst in Oost-Nederland* (Enschede, 1979).

De Steenheuvel aan de Dorpstraat te Groessen

Aan de Dorpstraat 53 te Groessen ligt een grotere Liemerse boerderij met op de voorgevel in muurankers het jaartal AN1753. Ofschoon dit pand van buiten tamelijk ongeschonden overkomt, werd het interieur grondig vernieuwd zodat van de oorspronkelijke indeling weinig meer aanwezig is. Toch verdient deze boerderij bijzondere aandacht onder meer vanwege de oude geschiedenis maar zeker ook de typische naam: Steenheuvel, of zoals in de oude Kleefse aktes: Steinhövel. Zoals nagenoeg alle oude Liemerse boerderijen ligt ze op een hoogte: een heuvel. Achter 'steen' in de naam kan meer schuilgaan. Gedurende lange eeuwen was steen een kostbaar bouw materiaal dat alleen voor kerken en kastelen of havezaten gebruikt werd. Pas op het einde van de Middeleeuwen werd (bak)steen een meer gebruikelijk bouw materiaal. Vanaf dat moment was het dus iets gewoons en zeker niet meer van belang om in een veldnaam te vermelden. Het -steen- in Steenheuvel duidt bijgevolg op een oude naam die al vóór het einde van de Middeleeuwen in gebruik moet zijn geweest. Het woord -steen- roept ook associaties op met verdedigbare huizen in een tijd dat de bevolking in houten huizen of hutten woonde. Heeft er al eerder een stenen huis of havezate gestaan? Al met al wijst de naam Steenheuvel op oude bewoning op een hoogte. Dat de boerderij een

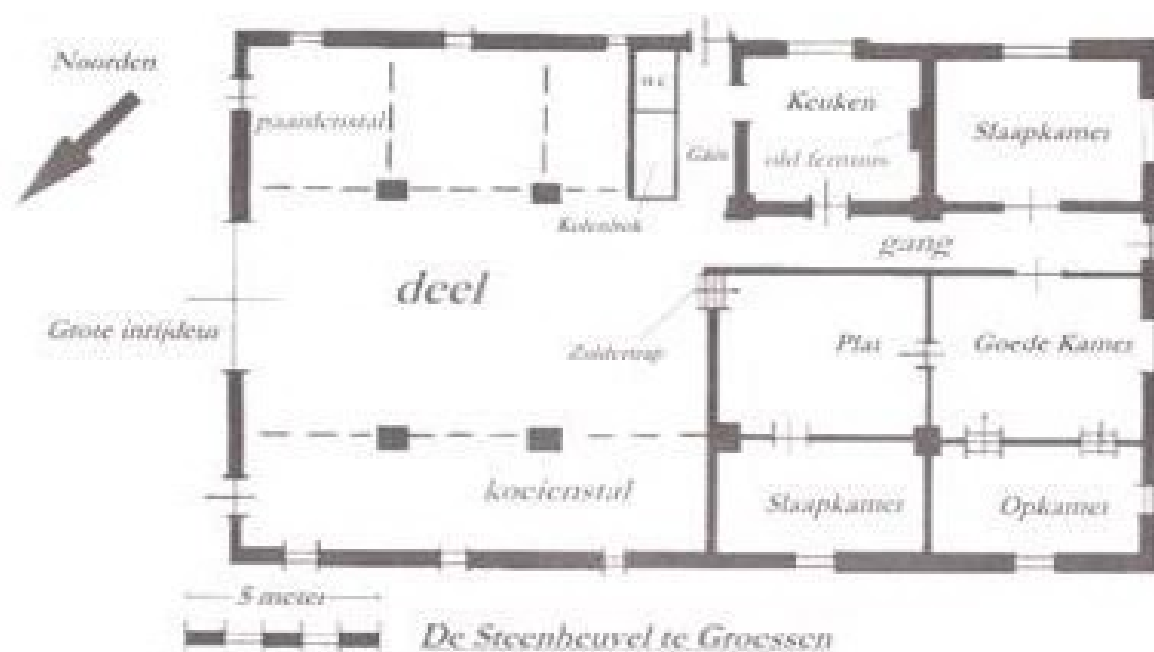
respectabele ouderdom moet hebben blijkt ook uit de kloostermoppen die bij een verbouwing werden verwijderd. Ze hebben een afmeting van ca. 26 x 13 x 6,5 cm.

De Steenheuvel te Groessen, 1963 (foto Hist. Kring, coll. Stolk).

Een Liemers hallenhuis

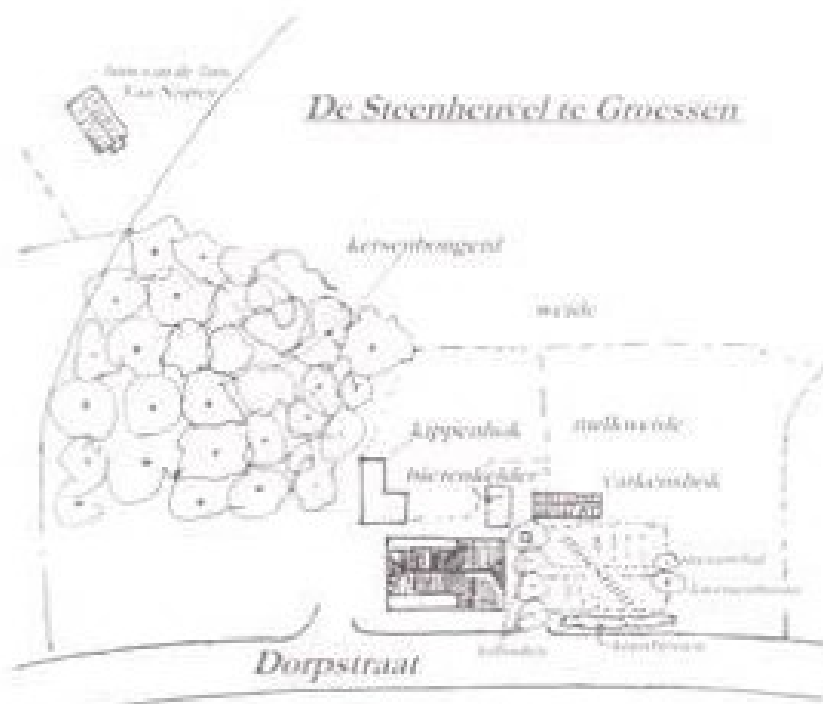
De Steenheuvel behoort qua grootte en bouwstijl tot de grotere Liemerse hallenhuizen. Het dak van het woongedeelte is opgewipt om meer wooncomfort te krijgen. Helaas zijn huidige de raam- en deurkozijnen niet passend bij afmetingen en verhoudingen van het pand. Het gehele gebouw inclusief het bedrijfs gedeelte meet ca. 14 x 24 meter en telt vijf gebinten. Met name de bakstenen achtergevel met staldeuren en grote inrijdeur is nog oorspronkelijk. Het wolfsdak is van boven met riet gedekt en onder met pannen. Als in veel Liemerse boerderijen liep er een gang door het voorhuis van de voordeur tot de deel. Links en rechts ervan lagen de woonvertrekken. Onder de opkamer bevond zich de kelder die met enkele treden te bereiken was. Ook was er een vertrek dat 'plat' werd genoemd waardoor men een slaapkamer aan de straat kon bereiken. De belangrijkste plaats was de keuken met daarin het 'old fernuus'. Men bereikte de keuken door de 'gäöt' waar ook de we was en het kolenhok. In de jaren vijftig van de 20ste eeuw was het centrum van het bedrijfs gedeelte de lemen vloer waarop gedorst werd. Men reed de hooiwagens door de grote inrijdeur naar binnen en vandaar werd het hooi opgestoken, soms wel tot aan de hanenbalken toe. In de achtergevel boven de ontlastingsboog van de grote inrijdeur was vermoedelijk een luik of opening waardoor het hooi van buiten rechtsreeks op de hooizolder kon worden opgestoken. Aan de kant van de 'gäöt' waren de paardenstallen met blijkbaar imposante ruiven want de gebroeders Van Diesfeldt ⁽⁷⁾ kwamen er graag naar kijken en hadden er grote bewondering voor. Aan de straatkant was de koeienstal; daar stonden in de winter de koeien, met het achterwerk naar de buitenmuur en met de kop naar het midden van de deel. De mest werd via een goot en door het deurtje in de achtergevel direct naar de mestvaalt afgevoerd. Van de deel ging een trap/ladder naar de zolder boven de keuken en de 'gäöt'; daar waren de dienstbodekamer en de zogenaamde knechtencel.

- (7) De familie van Diesfeldt, bestaande uit vier ongetrouwde broers en zusters, bewoonde de grote boerderij Klein Rijswijk. Toen Bart als laatste stierf raakte het huis onbewoond en werd na enige tijd tot een modern appartementencomplex omgebouwd dat in de herfst 1999 door de bewoners kon worden betrokken.

Plattegrond van de boerderij Steenheuvel

Steenheuvel: schets van het erf

Opmerkelijk is dat de huidige boerderij niet op het hoogste punt van het erf ligt. Dat bevindt zich op een aantal meters ten zuidoosten ervan. Heeft daar misschien het oorspronkelijke huis gestaan? Links voor het huis vlakbij een van de vier leilinden was eens de put, later een pomp. Deze bomen vormden tevens de afcheiding van de moestuin. Vanuit de voordeur liep een pad de tuin in dat eindigde bij

twee aparte bomen: een sneeuwbal en een kwetsenboom. Daarachter lag een weide (thans deel van de boomkwekerij van R. Kampschreur). Op de erfscheidingen daar stonden meidoornhagen. Voorbij de put was het varkenshok. Links daarvan lag rond 1950 nog een bietenkelder. Omdat de bieten er toch bevroren bij strenge winters werd deze als spoedig afgebroken en volgestort. Ook was er een kippenhok ongeveer op de plaats waar nu de schop staat.

Leven op de 'Steenheuvel' rond 1950

In mei 1946 trouwde Theodorus Wilhelmus Kampschreur (geb. 1914 te Duiven) met Joanna Maria Bernardina Dorothea Mulder (geb. 1919 te Duiven) en trokken in de Steenheuvel in ⁽⁸⁾. Al spoedig kwamen er kinderen en gedurende enkele decennia was de Steenheuvel een thuis voor een groot gezin. Vader Kampschreur overleed in 1989 en moeder Kampschreur bewoont nu het nieuwe huis op de hoek van de Dorpstraat en de straat genaamd Steenheuvel. Het echtpaar startte hun bedrijf met een paard en een veulen, drie melkkoeien en een dragende maal, een stiertje, een maalkalf, vijf varkens en twee kippen zoals uit een koopovereenkomst blijkt. Aan apparatuur waren er een dorsmachine met motor, een bietensnijder, een oude stortkar en een wasmachine eveneens met motor. Er was nogal wat oorlogsschade aan het huis die in 1946 provisorisch was verholpen maar pas enkele jaren later definitief kon worden hersteld.

Bij de boerderij was een varkensstal met uitloop, het zogenaamde varkens-bongerdje. Daarachter lag de melkwei, waar de koeien naartoe gedreven werden vanaf de verderop gelegen weiden om gemolken te worden. In de loop der tijd groeide het aantal melkkoeien tot 14. Als een koe gekalfd had, werd ze drie keer per dag gemolken, een blijkbaar in die jaren al ouderwetse gewoonte die in Groessen toentertijd alleen nog door de Van Diesveldts in ere werd gehouden. Aan de Veldstraat waar nu ongeveer het fruitbedrijf van de familie Lucassen ligt, bewerkte Kampschreur enkele akkers. Het ene jaar was dat koren, andere jaren bieten of knollen. Het oogsten van het koren ging rond 1950 nog geheel met de hand. Vader Kampschreur hanteerde de zicht (een korte zeis) en legde het koren neer in 'rijen'. Hij begon vroeg en later, als de kinderen verzorgd waren, kwam moeder Kampschreur om het koren met een busseltje koren te binden tot een garf. Vervolgens zette vader de garven aan schoven. Dit moeizame handmatige oogsten had in de loop van de jaren 50 echter zijn langste tijd gehad. Al spoedig kwam er een 'aflegger' getrokken door een paard waarmee het koren gemaaid werd. Het koren moest daarna nog wel gebonden worden en aan schoven gezet. Weer enkele jaren later volgde een zelfbinder de aflegger en was het korenoogsten dus nagenoeg geheel 'gemechaniseerd'. Stonden de schoven op het veld en was het weer gunstig dan kon het koren naar huis 'gevaaren' worden. Bij de Steenheuvel was rond 1950 geen vaste zaadberg maar werden ergens op het erf de garven tot een of meer mijten opgetast. Ook werd er niet meer zelf gedorst op de deel maar kwam

loonwerker De Kinkelder langs om dat te doen. Het boerenbedrijf op de Steenheuvel was steeds een gemengd bedrijf. Men leefde er van de opbrengst van de melk, de varkens, de eieren (er liepen zo'n 40 tot 50 kippen over het erf rond) en het fruit. Voor dat laatste waren er verschillende bongerdjes: een kersenbongerd, een boomgaard met Eldense blauwe (pruimen) en natuurlijk de nodige appel- en perenbomen. Langs de straat als afscheiding met de moestuin stond een groot aantal kruisbesstruiken. Het fruit werd geleverd aan de veiling in Zevenaar. Toen vader Kampschreur 65 jaar werd en geen van zijn kinderen hem wilde opvolgen werd het bedrijf langzaam afgebouwd. Zo rond 1980 is het als zodanig gestopt.

Bewoningsgeschiedenis (9)

Hoff Steinhövel wordt voor het eerst in 1658 in de protocollen van het Kleefse Ambt Liemers genoemd. Op 3 mei van dat jaar verkopen Jonkheer Wilhelm Vogell tot de Wilt en Reinera van Risswick het erve 'den Steenhoewel', compleet met wei en bouwlanden, aan een zekere Lubbert van Eck, heer van Nergena (bij Wageningen) en diens tweede echtgenote Adriana Sophia van Uttenhoven. De koper was geboortig van Wageningen (12-10-1598) en tijdens de Tachtigjarige Oorlog in dienst van het leger van de Staten-Generaal. In de tijd dat hij de Steenheuvel kocht, was hij commandant van het Staats garnizoen te Emmerik ⁽¹⁰⁾. Vanaf 1658 zou de Steenheuvel bijna anderhalve eeuw in handen van de Van Eck's en hun erfgenamen blijven ⁽¹¹⁾. In 1786 wordt freule M.A.J. van Eck nog als eigenaresse van de boerderij genoemd; in 1810 is een zekere Jacobus Otten eigenaar. In 1832 wordt Peter de Weerth als zodanig genoemd. Nakomelingen van hem blijven eigenaar tot in 1904 de Steenheuvel wordt verkocht aan een zekere Van Haaren uit Wehl. Op 17 juni 1920 koopt Theodorus Rutgerus Kampschreur de boerderij en daarmee komt de Steenheuvel in het bezit van de familie Kampschreur.

(8) Wat volgt is gebaseerd op een gesprek met mevrouw Kampschreur, en de huidige bewoners Theo en Yvonne Kampschreur-Elferink op 30 mei 2003.

(9) Gedeeltelijk gebaseerd op Theo en Yvonne Kampschreur: *De Steenhoewel / Hoff Steinhövel in Groessen*, (Groessen, 2003)

(10) Ned. Adelshoek 82 (1992), p. 146.

(11) De naam Van Eck is ook met Rijswijk verbonden. Namens zijn broer Lubbert Jan kocht Jacob Willem van Eck op 4 augustus 1764 deze havezate. Lubbert Jan heeft zijn bezit zelf nooit gezien; hij stierf op Ceylon. Zie J. Harenberg: 'Een illustere eigenaar van Rijswijk', in: *DRIEPAS* 17 (2000), p. 61-64.

Ook enkele pachters zijn bekend. Zo wordt in 1677 een zekere Evert ten Haeff genoemd, en in 1710 Thies (Matthias) Boekhorst die met Henderikske Baltus getrouwd was. De familie Boekhorst zou wel eens bijna een eeuw lang pachter en bewoner te zijn geweest want in 1832 bewoont zekere Engel Boekhorst de Steenheuvel. Mogelijk is er in dat jaar verandering in gekomen want nog in datzelfde jaar staat Everhardus Peelen als bewoner en pachter geregistreerd. Later wordt dat de familie Bus, die in 1904 naar Gendt in de Over Betuwe vertrekt.

De Loohorst in het Duivens Broek

Een goede honderd meter ten noorden van de afrit Duiven van de A12 staan tussen fabrieksgebouwen nog enkele hoge bomen. Deze zijn de enige herinnering ter plaatse aan de Loohorst, een vanaf de middeleeuwen bewoonde plaats in het eens verlaten Duivens Broek. Op kaarten uit de 17de en 18de eeuw wordt de Loohorst genoemd waaruit zou mogen blijken dat het vanuit militair oogpunt van belang moet zijn geweest. De ligging niet ver van de Wijde Wetering, die vanaf ca. 1400 tot 1816 de staatsgrens was tussen Kleef, later Pruisen, en Gelre, later de Republiek, en de nabijheid van de Quappenburg, vermoedelijk een Kleefse versterking (blokhuis?) uit de 15de eeuw, lijken dit strategisch belang te ondersteunen⁽¹²⁾. Aan de eenzame ligging in het Duivens Broek kwam na de Tweede Wereldoorlog met de aanleg van de A12 een einde. Met het overheidsbesluit in de jaren 80 van de 20ste eeuw een industriegebied te gaan ontwikkelen langs deze autoweg was de ondergang van de Loohorst bezegeld. Behalve de populieren herinnert thans niets meer aan de Loohorst; zelfs de naam werd niet gehandhaafd in de vorm van een straatnaam of bijvoorbeeld de naam van het industriegebied zelf.

(12) Na de Slag in het Kleverham in juni 1396, waar graaf Adolf van Kleef een ruitersleger van een aantal bondgenoten wo. de graaf van Gelre versloeg, werden de grenzen van het graafschap versterkt. Daarvoor werden landweren aangelegd en blokhuisen gebouwd op verhogingen met een goed uitzicht over de omgeving. Veldnamen als 'kijkuit', of 'kijkover' herinneren daar aan maar ook toponiemen met daarin – boom – voor slagboom kunnen daarop wijzen.

Een boerderij op een terp

Op kaart 39 van de zogenaamde Ambtsatlas van de Liemers uit 1735 ⁽¹³⁾ staan twee gebouwen getekend: de eigenlijke boerderij en een schuur of stal. Deze lagen op een hoogte, ongeveer 2 meter boven de omgeving. De hoogte was onderdeel van een terrasrug die qua samenstelling verschilde van het omringende komkleigebied ⁽¹⁴⁾. De naam -horst- duidt op zo'n hoog gelegen plek. Het woord -loo- ⁽¹⁵⁾ slaat vermoedelijk op enkele bomen of een bosje zodat Loohorst betekent: enkele bomen of bosje op een hoogte in een lager gelegen gebied. Archeologisch onderzoek in de zomer van 1997 heeft aangetoond dat op de Loohorst prehistorische bewoning in de midden- tot late bronstijd en misschien ook nog in de vroege ijzertijd moet zijn geweest. Daarna moet de plek verlaten zijn geweest en pas na meer dan 2000 jaar werd de Loohorst in de loop van de 15de eeuw weer opnieuw bewoond. Vanaf de 15de eeuw was er dus sprake van continue bewoning tot 1997 ⁽¹⁶⁾.

De Loohorst. Deze boerderij moest plaats maken voor het industrieterrein Centerpoort-Noord. (tekening Erwin Hogeboom ten behoeve van de kalender van de Hist. Kring).

Het Duivens Broek was oorspronkelijk een half "woest" weidegebied dat in de winters vaak onderliep en dat vooral diende om het vee te weiden ⁽¹⁷⁾. Alleen op de hoger gelegen en zanderige plekken was landbouw mogelijk. De Loohorst moet bijgevolg in het verleden steeds een boerenbedrijf van bescheiden omvang zijn geweest. Dat laat zich ook aflezen aan de omvang van de gebouwen. Lange tijd bestond de boerderij - evenals in het jaar 1735 - uit het hoofdgebouw en een schuur. Op 26 mei 1926 brandde de boerderij als gevolg van een schoorsteenbrand af. Nog in hetzelfde jaar werd ca. 3 meter verschoven t.o.v. de oude fundamenten de nieuwe boerderij gebouwd, die al in de herfst kon worden betrokken. Pas na de Tweede Wereldoorlog, toen ruilverkaveling en 'ontginning' van het Duivens Broek een meer intensieve landbouw en veeteelt mogelijk maakte, kwamen er enkele grote stallen bij. Tijdens een interview ⁽¹⁸⁾ vertelde de 95-jarige Willem Vuulink dat zijn ouderlijk huis een rechthoekig grondplan had (zie schets) met afmetingen van ca. 17 x 11 meter. In de gang waren grote nissen. In de woonkeuken waren twee bedsteden; vanuit dit vertrek kon men in de opkamer den de daaronder liggende kelder komen. In de opkamer sliepen de jongens. Men zat meestal niet in de woonkeuken maar in een klein zijkamertje (zie schets). De deel met de grote inrijdeur was naar de Jochemstraat gekeerd zodat men gemakkelijk met de hooiwagen naar binnen kon rijden. Al met al zou het in 1926 afgebrande huis wel eens een krukhuis geweest kunnen zijn. Bij de familie Vuulink op de Loohorst lagen ook twee vaten bier in de kelder. Dat werd betrokken van bierbrouwer Otten in Duiven. Mensen die in het Broek werkten of ook andere passanten lieten er hun fles vullen. Op zondagen in de zomer kwamen er ook jongelui langs die in het Broek gingen wandelen. Ook zij lieten flesjes met bier vullen. Blijkbaar was het geen officiële 'tapperij' want van glazen die geschonken werden is geen sprake. De consumpties werden niet direct betaald maar opgeschreven. Eens per jaar, in de herfst, moest betaald worden maar dat had meestal heel wat voeten in de aarde, zo herinnert zich de oude heer Vuulink.

(13) A.W.A. Bruins: Atlas van het Ambt Liemers, (Zevenaar, 1999). De originele kaarten van deze atlas bevinden zich in het archief te Zevenaar.

(14) Voor details zie J.G.M. Verhagen: 'Na meer dan 2000 jaar opnieuw bewoond, archeologisch onderzoek op de Loohorst te Duiven', in: *Jaarboek Achterhoek Liemers* (te verschijnen).

(15) Zie: W. van Heugten: 'Toponiemen in de gemeente Duiven (afl. 3)', in: *DRIEPAS* 17 (2000), p.6-9.

(16) Zie J.G.M. Verhagen:

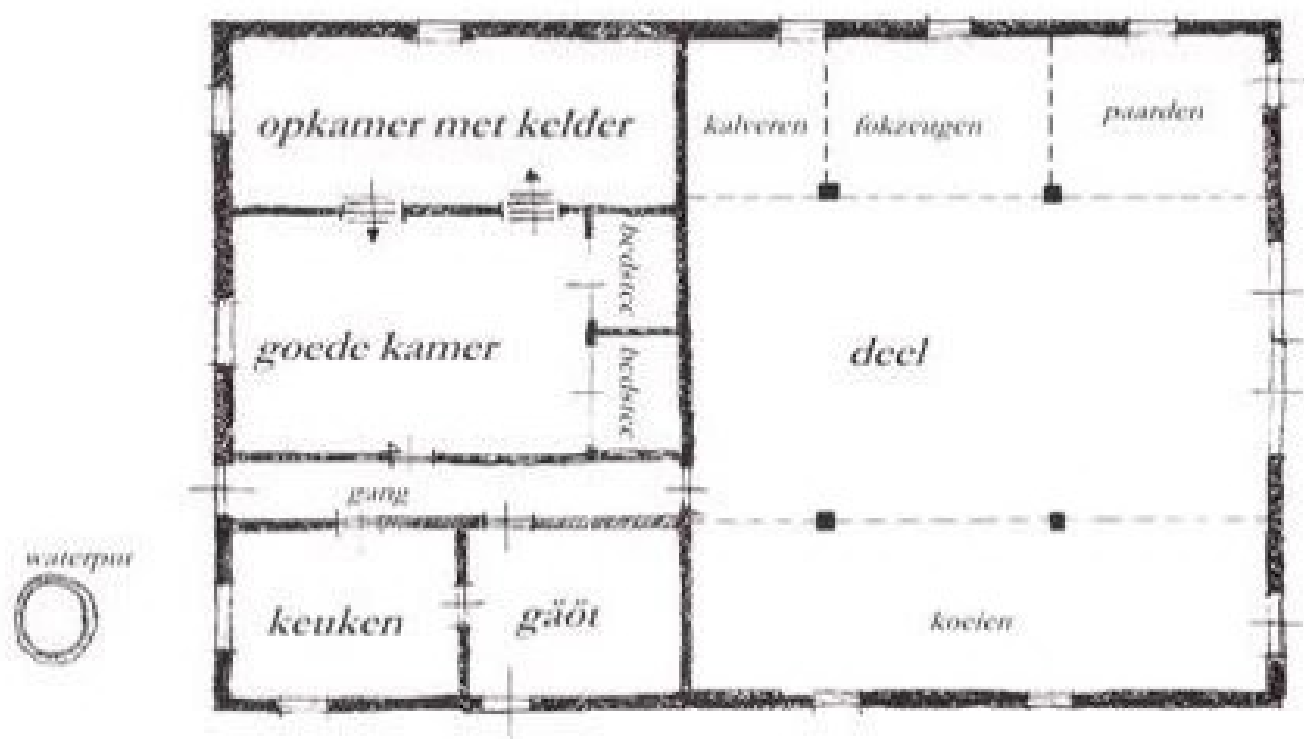
(17) Zuster Jean-Louis Hanraets: 'De Hummel', in: *DRIEPAS* 19 (2002), p. 36-38.

(18) Interview met familie Vuulink, 2 juni 2003.

De Loohorst

mestvaal

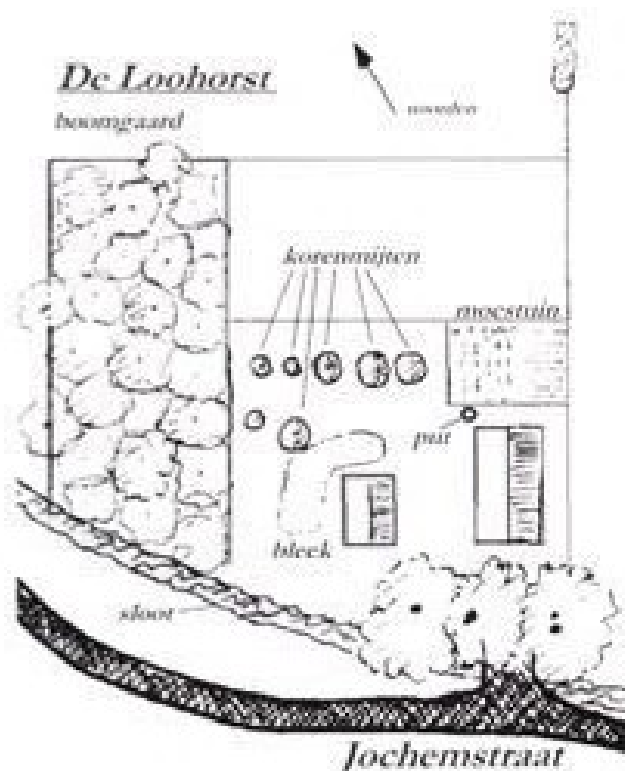
Plattegrond van de boerderij Loohorst die in 1926 afbrandde (reconstructie)

Bijzondere informatie bevat een geallicerde luchtfoto genomen op dinsdag 19 september 1944 omstreeks het middaguur ⁽¹⁹⁾. Het was een stralende nazomerdag. Op het erf ligt de oogst opgeslagen in zeven korenrijten en op de bleek bij de schuur ligt wasgoed. Van de Slag om Arnhem die in volle hevigheid aan de gang was valt niets te bespeuren of het moet een bomtrechter ten westen van de bongerd zijn.

(19) Luchtfoto serie 193, nr.3015. Speciale collectie van de Bibliotheek Wageningen UR.

Bewoningsgeschiedenis (20)

De oudst bekende vermelding van de Loohorst stamt uit het Kleefs leenregister. Daarin werd bij het jaar 1449 gemeld: *Eyn stuck lants gebeten de Loohorst ind syn 7 boll. Mergen in onsen kerspel van Duiven* (21). Het gaat daarbij niet over de boerderij maar over een perceel grond ten oosten daarvan, groot 7 Hollandse morgen (=ca.6 ha). Omstreeks 1660 blijkt ridder R. Huigens eigenaar van de Loohorst, die door zekere Godert Spaans wordt gepacht. In 1676 wordt de boerderij door jonkvrouwe Louise Huigens verkocht aan Daniël Gijsberts en Wijerken Spaens. Door vererving komt het achtereenvolgens in handen van de families Kleyman en Van Rossum. Omstreeks 1735 is de boerderij met directe omgeving eigendom van de erven Gerardus van Rossum. In die tijd of wat later werd de Loohorst gepacht door de familie Jochems; vermoedelijk de naamgever van de Jochem(s)straat waaraan de Loohorst was gelegen. In de 19de eeuw is het huis enkele keren van eigenaren gewisseld. In 1905 koopt Henricus Benardus Vuulink huis met gronden. De familie Vuulink blijft er boeren tot aan de sloop in het voorjaar van 1997.

Het erf van de Loohorst
(reconstructie op basis van
een luchtfoto)

(20) A.W.A. Bruins: De bewoningsgeschiedenis van de boerderij Loohorst te Duiven.

(21) E. Dösseler en F.W. Oediger: *Die Lehnregister des Herzogtums Kler* (Siegburg, 1974), deel 1(?), p. 395-396.

De Boekhorst aan de Loostraat 20 te Loo

HHaast ongemerkt is in de voorbije jaren één van de interessante boerderijen in 't Loo verdwenen. Het betrof de boerderij aan de Loostraat 20, indertijd bewoond door de familie Janssen. Van de weg gezien was het een tamelijk onopvallend gebouw waarvan het voorhuis niet te zien was. Dat men hier met een zogenaamd-krukhuis te maken had, ontging dan ook velen. Volgens de Ambstkaart van de Liemers uit 1735 ⁽²²⁾ werd de boerderij omschreven als '*stede Boekhorst*' (nrs. 8,9 en 10 op folio 48).

De afmetingen van deze boerderij bedroegen ruwweg 14 x 24 meter ⁽²³⁾ en omvatte zes gebinten. Het voorhuis lag een stuk hoger dan het bedrijfsgedeelte. Over een trapje van drie treden kon men vanuit de gang in het voorhuis naar de deel afdalen (zie tekening). Vanaf dat punt liep de lemen deelvloer af in de richting van de grote inrijpoort. Heeft men de boerderij over de lengte hellend met de ondergrond meegebouwd? In tegenstelling met veel andere Liemerse boerderijen lag de gang niet in het midden van het voorhuis.

Het voorhuis werd vermoedelijk in het midden van de 19de eeuw eenzijdig uitgebouwd tot woonhuis waardoor een zogenaamd krukhuis ontstond. In deze uitbouw is de opkamer waaronder een fraaie kelder met tongewelf. In het midden was de kelder 180 cm hoog, tegen de muren nog 60 cm. Men kon de kelder bereiken via een trapje dat in een kast in de woonkeuken uitkwam. Op de plaats waar in het verleden de bedsteden of alkoven waren, moet later een slaapkamer zijn gemaakt met een apart raampje zodat vanuit de slaapkamer het vee in de stal in de gaten gehouden kon worden. De gebruikte bakstenen in het voorhuis waren kloostermoppen en maten ca. 24 x 14 x 8 cm. In de opkamer was een vermoedelijke 18de eeuwse gedisselde moerbalk te zien steunend op eenvoudig versierde sleutelstukken. Een van de muurankers aan de opkamer had de vorm van

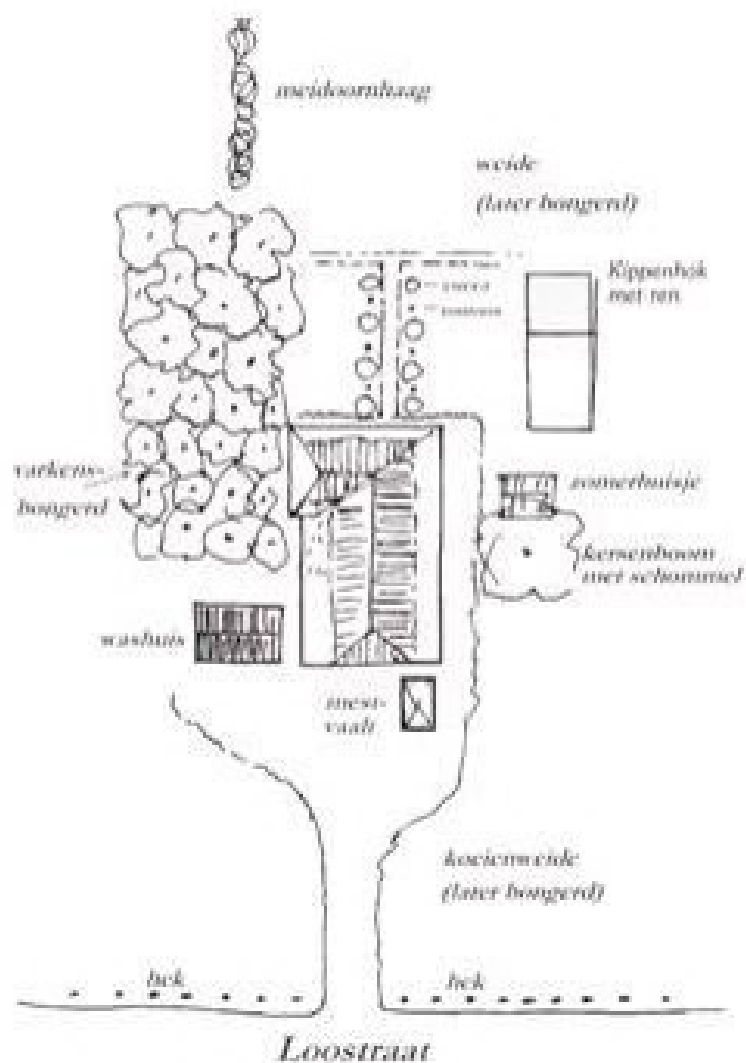
(22) A.W.A. Bruins: Atlas van het Ambt Liemers, (Zevenaar, 1999). De originele kaarten van deze atlas bevinden zich in het archief te Zevenaar.

(23) Opmetingen in december 1998 door W. van Heugten en mw. R. Biermaris-van Dongen. Op 22 juni 2003 vertelde mw. H.A.M. Janssen over het leven en werken op deze boerderij in de jaren 50 van de 20ste eeuw.

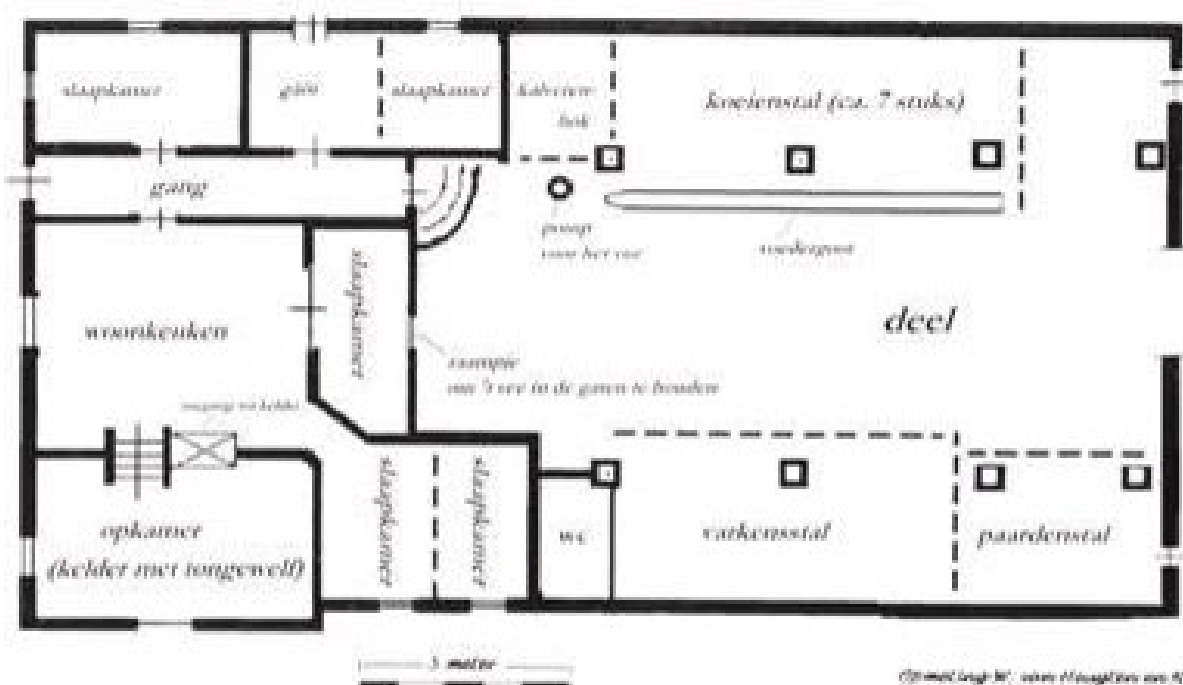
een Y. Aan de oostzijde van de gang waren twee slaapkamers met daartussen de "gäöt". In de jaren 50 werd in de "gäöt" een deur naar buiten gemaakt. Daarvoor werden de tegels verwijderd die in twee panelen van 4 x 5 tegels waren aangebracht. mevrouw Janssen herinnert zich de blauwpaarse kleur van de tegels en enkele afbeeldingen: een schipper, een reiziger met een stok, een marskramer. Buiten bij de deur stond het melkrek en de in het kleigebied zeer nuttige klompenkrabber.

Voorhuis van boerderij Boekhorst, 1963 (foto Historische Kring, coll. Stolk).

Schets van het erf rondom boerderij Bockhorst.

Bockhorst, plattegrond boerderij Loostraat 20

Tussen achtergevel en voorhuis was een bedrijfsgedeelte met vier (zichtbare) gebinten. Het laatste gebint zat gedeeltelijk in de achtergevel. Boven tegen het voorhuis was nog een knechtenkamertje (de zogenaamde knechtencel) aanwezig waarin op een plank de naam B. Zweers stond. In de tijd van de opmetingen in december 1998 was de indeling van het bedrijfsgedeelte verstoord maar nog wel als origineel herkenbaar.

Het erf met moestuin en boomgaarden

De boerderij lag op betrekkelijke grote afstand van de Loostraat, met de deel naar de straat gekeerd en het voorhuis naar het Looveld. Door deze ligging, ongeveer noord-zuid, kreeg de gevel van het voorhuis nauwelijks zon en was het meestal koel in huis. De elders zo belangrijke lindebomen als schaduwgevers ontbreken dan ook. Voor het huis lagen drie perken met (knol)begonia's afgezoomd met drie rijen rode dakpannen i.p.v. de gebruikelijke buxus (palm). Daar bloeiden in het voorjaar krokussen, blauwe druifjes en narcissen, ook wel morgensterren genaamd. Voorbij deze perken begon de moestuin.

Het hofpad lag in het verlengde van de gang in huis. Aan weerszijde van dit pad stonden om de vijf meter vier yucca's; halverwege tussen twee yucca's tonrozen. De yucca's bloeien omstreeks Loo-Kermis en de bloemen werden dan ook graag gebruikt als versiering bij de processie. Het pad zelf werd omzoomd met primula's ('aricheltjes'); in de oorlog waren dat de oranje goudsbloemen. Aan het einde van de moestuin kwam het hofpad uit op een dwarspad dat naar rechts bij het kippenhok uitkwam. Langs dat pad stond duizendschoon. Een rij met 6 kruisbesenstruiken en een morellenboom vormde de afgrenzing met de varkensbongerd. In de moestuin werden de bekende groenten geteeld: tuinbonen, bospeen, spruiten en bloemkool. Jaarlijks waren er 5 of 6 rijtjes aardbeien. Er was een saliestruik die gebruikt werd als de kinderen verkouden waren: ze moesten dan saliemelk drinken. Verder de gebruikelijke selderij, maggiplant en andere keukenkruiden. Ook waren er in de oorlog tabaksplanten die op heuveltjes stonden. Voorbij de moestuin lagen op het Looveld de akkers waar verschillende granen geteeld werden: rogge, haver, weit en gerst. De grondslag was zware rivierklei, ook in de moestuin.

Vanuit het huis gezien rechts achter de moestuin stond het kippenhok met ren - later in de jaren 50 werden er 100 kalkoenen gehouden - waartegen een druivenstok groeide. Daarvoor stonden rode bessen en frambozenstruiken. Vlak daarbij was ook de bleek. Aan de oostkant van het huis stond het zogenaamde zomerhuisje, een naar het zuiden toe open schuur met een grote kersenboom ervoor waaraan de schommel hing. Er stond een bank in en een groen geschilderd ijzeren tuinstel. Vlakbij groeide 2 een sneeuwbal of ribes. Van de straat af gezien links stond voor de boerderij het washok. Daar werd gekarnd, de was gekookt in een 150-liter ketel en ook geslacht.

Links langs de moestuin lag de varkensbongerd met in het verlengde daarvan een pruimenbongerd. In de varkensbongerd stonden hoogstam appel- en perenbomen: o.a. de honderdmark, sterappels en de kraaipeer. In de pruimenbongerd stonden zo'n honderd (laagstam) pruimenbomen w.o. de bekende Eldense blauwen, maar ook kwetsen en Golden Japan.

Bewoningsgeschiedenis (24)

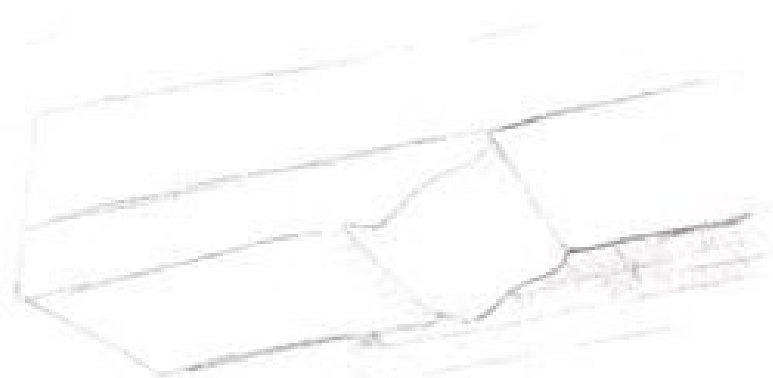
Volgens de Ambtsatlas van 1735 was een weduwe Schmidts uit Emmerik eigenaresse. In 1832 is het in bezit van de weduwe H.W.C. van Rappard. Daarna wisselt de boerderij enkele keren van eigenaar tot in 1844 de toenmalige pachter Jan Wilting het koopt. De Boekhorst blijft in de familie Wilting tot 1931. Ruim een jaar tevoren is de familie J.A. Wilting naar Bemmelen verhuisd en wordt het vanaf dat moment door Petrus Hermanus Johannes Janssen bewoond die het in 1931 koopt.

In de 18de en begin 19de eeuw woonde de eigenaar er niet maar boerden pachters op de boerderij. In 1786 werd een zekere Gerardus Mocking (Mocking) als pachter genoemd, rond 1820 is dat een zekere Jacobus Aleven. Volgens de Volkestelling van 1839 woonden er Jan Wilting en zijn vrouw Eva van Groen met hun gezin van vier kinderen. Bovendien waren er drie knechten en een dienstmeid inwonend.

(24) Naar gegevens van A.W.A. Bruins.

Van de Boekhorst is bij hoge uitzondering ook iets over het gehouden vee bekend:

jaar	1772	1773	1774	1775	1776	1777	1778	1779	1780
koeien	3			2	2	2	3	3	3
paarden	3	3	3	3	3	3	4	4	3

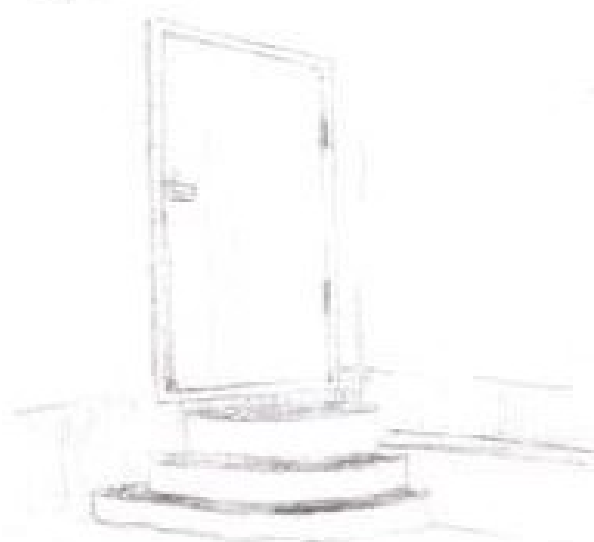

Boekhorst 20, Loo.

Deels van de Loo, deels van de Boekhorst.

(1774, Loo 1777)

Trappenhuis van de Boekhorst, Loo.
Loo 1774, Loo 1777, de Boekhorst van Loo.
Loo 1774, Loo 1777, de Boekhorst van Loo.

Boekhorst 20, Loo.

Fig. 1774

Details van de Boekhorst, Loostraat 20.

De voormalige boerderij van V. Keulen aan de Husselarijstraat 7 te Loo

In de ochtend van 19 juni 1997 bracht het ANP in de nieuwsberichten op de radio dat de avond ervoor in Loo onder Duiven een driekapsboerderij was afgebrand. Het was een van de weinige van dit type in het land, aldus de nieuwslezer, en in Gelderland zelfs de laatste. Ook werd melding gemaakt van een bijzondere tegelschouw. Dat laatste was maar in kleine kring bekend.

De meeste mensen herinneren zich alleen het typische silhouet met de drie kappen van deze markante boerderij van Van Keulen zoals men in 't Loo meestal zei. Toch blijkt deze boerderij al vanaf het ontstaan in de tweede helft van de 18de eeuw een naam te hebben: Tollekes- of Tulkeshof ⁽²⁵⁾. Deze naam werd echter nooit of hoogstens maar kort gebruikt.

Achterzijde van de driekapsboerderij aan de Husselarij 7 (tekening Marjolijn Rigtering voor de kalender Hist. Kring)

(25) Zowel in de Ambtsatlas van 1735 en in de stukken van de Grote Liemerse Schouwpolder (Archief Polder Rijn en IJssel te Terborg) worden deze namen genoemd voor de boerderij en enkele belendende percelen.

Een karakteristieke driekapsboerderij

Opmerkelijk is dat op de Ambtskaart van de Liemers uit 1735 de boerderij moeilijk is te lokaliseren. Op de in aanmerking komende percelen komen geen gebouwen voor. In 1778 is er sprake van een woning die bewoond wordt door een zekere Alf Caeltjes. In gegevens van de Polder uit 1786 wordt de naam van deze dagloner als Adolff Koeltjens geschreven ⁽²⁶⁾. Al met al moet het oudste gedeelte uit deze tijd stammen en daarna in een aantal stappen zijn uitgegroeid tot de uiteindelijke vorm met drie parallelle gebouwen. Na de brand kreeg de SHBO te Arnhem opdracht om zoveel mogelijk opmetingen en onderzoek te doen zodat het alsnog mogelijk zou zijn een betrouwbare beschrijving van dit unieke pand te geven ⁽²⁷⁾. In oktober van datzelfde jaar kwam het rapport van D. Zweers gereed ⁽²⁸⁾. Daarin onderscheidt hij verschillende bouwfases. Als bij de meeste boerderijen in de Liemers ligt ook hier het oudste gedeelte, gebouwd in de tweede helft van de 18de eeuw, (I) het hoogst. Daarna is deel II toegevoegd waarna er omvangrijke renovaties aan het oude gedeelte (I) moeten hebben plaats gevonden. Schuur (III) is duidelijk jonger en ligt ook los van I en II.

... met een bijzonder interieur

De plattegrond laat een ingewikkeld complex zien van bedrijfsruimten die allen via onderlinge trapjes verbonden waren. Opmerkelijk was de schouw met 19de eeuwse tegeltjes en een bijzondere haardplaat. Een foto uit ca. 1970 toont de heer en mevrouw van Keulen gezeten links en rechts van de kachel voor de tegelwand. Achter hen, tussen de tegels, zijn de bekende tableaux voorstellende een kat en een hond te zien. Deze taferelen waren in het eerste kwart van de 19de eeuw erg geliefd, plateelbakkers o.a. uit Utrecht leverden deze meestal in de vorm van 6 tegels ⁽²⁹⁾.

(26) Naar gegevens van A.W.A. Bruins.

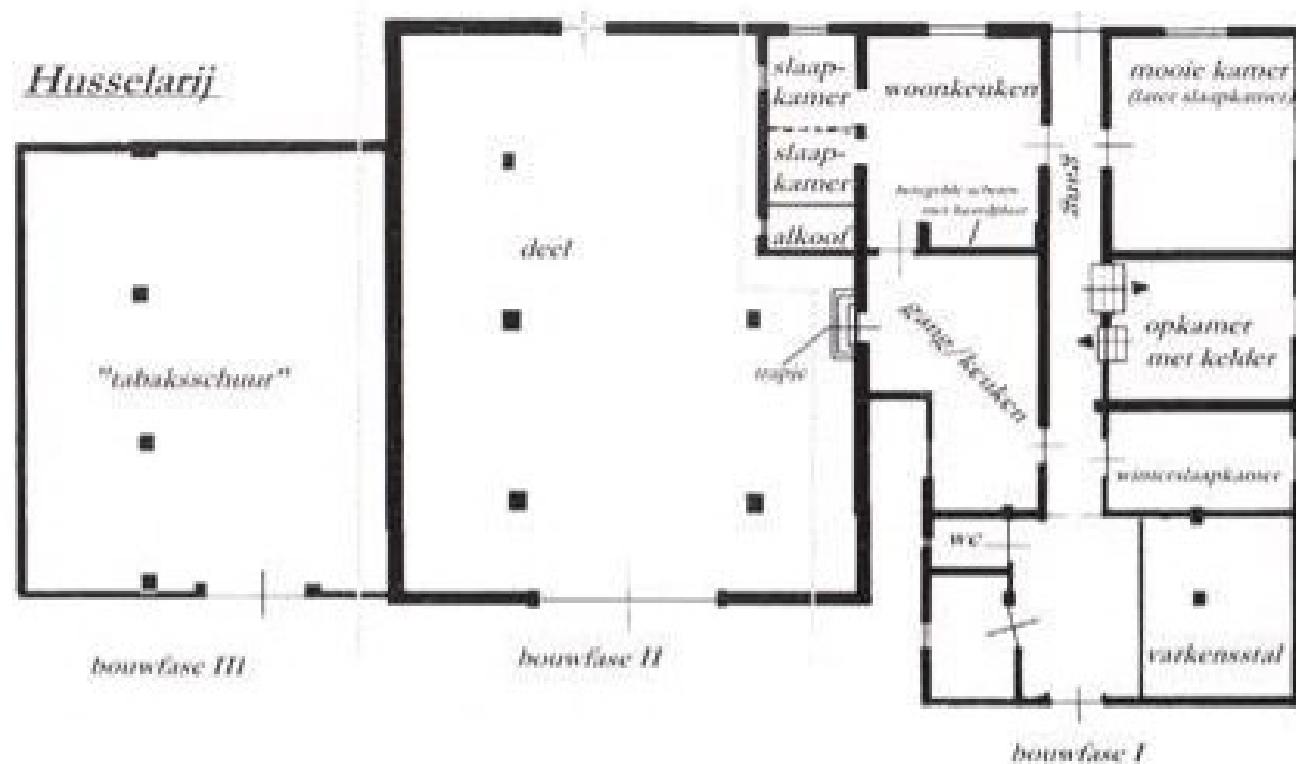
(27) Het initiatief ervoor werd genomen door Th.M.J. Jonker; de kosten werden gedragen door de Historische kring, het genootschap 'Loo-maten', en de Gemeente Duiven. Zie ook Th.M.J. Jonker: 'Driekapsboerderij aan de Husselarij', in: *DRIEPAS* 15 (1998), p.10-14.

(28) SHBO Rapport Bouwhistorisch onderzoek nr. 29 (Arnhem, oktober 1997)

(29) Opmerkelijk is dat naar deze tableaux nauwelijks onderzoek is gedaan. In het bekende standaardwerk van J. Pluis is er bijvoorbeeld niets over te vinden.

Het voorhuis van Husselarijstraat 7 (foto Hist. Kring).

Plattegrond van de boerderij, Husselarijstraat 7.

Het echtpaar van Keulen-Diesfeldt voor de schouw (fotograaf onbekend).

Bewoningsgeschiedenis (30)

Reeds in 1735 blijkt een van de percelen waarop de latere driekapsboerderij zou verschijnen in handen van een zekere Joannes Kaaltjens. In 1778 bouwt zoon Alof, geboren Groessen 1734, een huis op dit perceel. De achternaam is nogal aan wijzigingen onderhevig en wordt als Kölchen, Koeltjens, Caeltjens, Caaltjes geschreven. Uiteindelijk zou de meer definitieve versie Keultjes gaan overheersen. De naam Keultjes blijft met de boerderij verbonden tot 1857 als een zekere Johannes van Loon eigenaar is. In 1871 gaat het in handen over van Johannes Thiemessen, in 1908 aan Bernardus Gerhardus en Theodora Johanna Grada Diesfeldt. In 1956 kocht H.G. van Keulen de boerderij met landerijen en boerde er tot in de jaren '80 van de 20ste eeuw.

(30) Naar gegevens van A.W.A. Bruins.

Epiloog

Opmerkelijk is dat in heel de Gemeente Duiven bijna uitsluitend grote T-huizen op de Monumentenlijst voorkomen. Bij de boerderijen met een monumentenstatus is er geen bij die als representant voor het groot aantal kleine hallenhuisjes of daglonershuisjes kan gelden. Nu stonden er op de Droo bijna uitsluitend kleine huisjes en is de foto van de Droo uit het begin van de 20ste eeuw daarom niet geheel representatief voor de gehele gemeente. Toch moet het aantal grote boerderijen beduidend kleiner zijn geweest dan het aantal middelgrote en kleine boerderijen. Het feit dat op de monumentenlijst alleen maar grote T-boerderijen voorkomen en geen enkele kleine, doet geen recht aan de historische werkelijkheid. De tijd dringt om ons nog te bezinnen en de weinige kleine boerderijtjes die er nog zijn eens kritisch te bekijken of er geen nieuwe functie aan te geven is en op deze manier bewaard kunnen blijven. Een geschikte kandidaat dient zich aan in de boerderij aan Rijksweg 15, waar nu de 'Koeiencur' gevestigd is.

Aan deze kleine typische Liemerse boerderij zou een nieuwe culturele functie (theaterboerderij, thuisbasis Historische Kring, een heemtuin) aan gegeven kunnen worden en zo de herinnering aan het vroegere Duiven levend houden.

Illustratieverantwoording

Foto's: uit de collectie van de Historische Kring Duiven-Groessen-Loo

Plattegronden: op basis van schetsen door W.F.W.M. van Heugten

Kalenderplaten: Marjolijn Rigtering, Erwin Hogeboom

(31) Zie de verschillende Jaarverslagen van de gemeentelijke Monumentencommissie.

Boerderijen als monumenten in de gemeente Duiven (31)

De volgende boerderijen hebben anno 2003 de status van Rijksmonument:

1. Ploenstraat 30 (Hof Poeldijk) te Duiven;
2. Rijksweg 62 (Het Hoge Veld) te Duiven;
3. Heiliglandsestraat 6 (De Nieuweling) te Groessen.

Op de Gemeentelijke Monumentenlijst staan de volgende boerderijen:

1. Loostraat 40 te Loo;
2. Molenstraat 15 (De Elshof) te Groessen;
3. Rijksweg 47 te Duiven;
4. Heiliglandsestraat 8 (De Mazepoel) te Groessen;
5. Helhoek 8 te Groessen;
6. Kerkakkers 1 (Klein Rijswijk) te Groessen, thans appartementencomplex;
7. Schraleweidestraat 3 (Stokhorst) te Groessen.

Verklarende woordenlijst

Ankerbalk:

Balk aan de uiteinden van houten pennen voorzien die door gaten in de gebintsstijlen worden gestoken.

Dwarshuis of T-huis:

Hallenhuis waarvan het woongedeelte is uitgebouwd tot een woonhuis dat dwars op de deel staat. Wegens het T-vormig grondplan ook wel T-huis genaamd.

Gäöt:

Was- of spoelkeuken.

Gebint:

Samenstel van enkele balken tot een dragende constructie in een boerderij. In vaktaal: een samenstel van twee stijlen en een gebintsbalk en geschoord met schoren.

Hallenhuis:

Boerderijtype voornamelijk in Oost-Nederland met een driebeukige indeling en de aanwezigheid van ankerbalkgebinten.

Krukhuis of L-huis:

Hallenhuis waarvan het woongedeelte aan een zijde is uitgebouwd tot een woonhuis dat dwars op de deel staat. Wegens het L-vormige grondplan ook

wel L.-hus genaamd.

Steltenberg:

In de wandeling ook hooiberg of zaadberg (-mijt) genaamd, soms gedragen door vier palen (roeden), soms door een. In de Liemers werden in de loop van de 20ste eeuw onder in een dergelijke berg ook wel een schaapsstal of opslagruimtes gemaakt. In deze vorm heten ze steltenberg.

Stijl:

houten drager, onderdeel van een gebint.

Wolfsdak:

In vaktaal: wolfdak. Ook wel afgewolfd dak genoemd. Aan de hoge einden van het dak zijn schuine dakschilden aangebracht.

Zaadberg:

Opbergplaats voor het gemaaide koren, later ook wel voor hooi, die bestond uit een in hoogte verstelbaar dak dat aan een paal (roede) of meer roeden hing.

Verenigingsnieuws

IN MEMORIAM

Ons nieuwe seizoen begint met een droevig bericht
Een van onze hoekstenen is uit het gebouw gehaald.
Op 28 juli jl kwam het droevige bericht dat op 27 juli onze

Henk van der Velden

is overleden.

Henk was samen met Truus een van de medeoprichters van de werkgroep genealogie. Vele jaren hebben wij samen gegevens vergaard om de bevolking van onze drie kerkdorpen in kaart te brengen Zijn scherpe visie op het doen en laten van onze vereniging zullen wij missen. Wij wensen Truus en de kinderen veel sterkte toe in de komende moeilijke tijd.

H.F.Degen, vz werkgroep genealogie

JAARROOSTER 2003

	donderdag	donderdag	zaterdag	dinsdag
	verg. met de werkgroepen	open avond of lezing	excursie	genealogie
okt.				14/28
nov.	6	20 o.a.	exc. & moesaete	11/25
dec.				9

*** 18 t/m 26 okt. **herfstvakantie**

*** 20 dec. t/m 4 jan. 2004 **kerstvakantie**

Museum Catharijne Convent

Dit najaar, van 11 september t/m 30 november 2003, zijn in dit museum te Utrecht circa 100 unieke Vaticaanse schatten te zien. Onder de titel Pracht en Praal van de Paus worden de voorwerpen voor het eerst buiten het Vaticaan getoond. Het zijn kostbaarheden die in de laatste twee eeuwen voor elf verschillende pausen zijn vervaardigd, de meeste objecten zijn rijkelijk versierd met zilver, goud en edelstenen. De aanleiding voor de expositie is het feit dat dit jaar 150 jaar geleden Nederland, na de reformatie, weer in bisdommen werd ingedeeld (herstel van de bisschoppelijke hiërarchie). Vanwege dit jubileum was het Vaticaan bij hoge uitzondering bereid de voorwerpen uit te lenen voor een eenmalige en spectaculaire tentoonstelling.

Bezoekadres: Lange Nieuwstraat 38, infolijn: (030) 231 72 96.

